

GYIMESI EMESE

„Naponként árvább”. Szendrey Júlia naplója, s. a. r. Ajkay Alinka – Szentes Éva

Szendrey Júlia naplójának legújabb kiadása egy új sorozat, a *Női tükörben. Nők – naplók – vallomások* első darabjaként jelent meg az Editio Princeps kiadó gondozásában. A kezdeményezés mindenképpen figyelmet érdemel, mivel a napjainkban egyre többet emlegetett női szerzők és „női irodalom” ellenére még mindig alapvető forrásfeltárások és kiadások hiányoznak, holott ezeknek kiemelkedő szerepe lenne az árnyalt, összehasonlításokra is támaszkodó vizsgálatok megszületésében. Szendrey Júlia naplószövegeinek első olyan kiadása, amely eredeti kéziratokon alapult 1930-ban jelent meg Mikes Lajosnak köszönhetően. Ennek nyomán Szathmáry Éva 1999-ben a Ciceró kiadónál Mikes kiadásának írásmódját reprodukálva újra kiadta a naplót, ugyanakkor kihagyta Dernői Kocsis László regényes Szendrey Júlia-életrajzát, amelyet az eredeti Mikes-kiadás tartalmazott. Így egy jóval kisebb alakú, olvasóbarát kötet jelent meg. Ajkay Alinka és Szentes Éva, az új kiadás sajtó alá rendezői az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található eredeti kéziratok alapján dolgoztak, és három olyan rövidebb szöveget is megjelentettek, amely Mikes kiadásából megmagyarázhatatlan okok miatt kimaradt.

Az új kiadás nagy előnye esztétikus megjelenése, amely széles olvasóközönség számára teheti vonzóvá a kötetet. Bizonyára nem kizárólag a 19. századdal foglalkozó irodalomtörténészek és társadalomtörténészek fogják forgatni a kiadást, hanem más érdeklődők és a fiatal korosztály tagjai is. A szűk szakmai közegen túllépő tudományos ismeretterjesztés célja nagyon öröndetes, ugyanakkor komoly felelősséggel is jár, mivel jelentős hatással van a köztudatra, amely máig sok sztereotípiát őriz Szendrey Júliával kapcsolatban. Éppen ezért érthetetlen, hogy miért jelenhetett meg a külső borító hátlapján, amely a kiadás lényegét összegzi, egy olyan tévedés, hogy Szendrey Júlia „lánykorától fogva folyamatosan írt elbeszéléseket, verseket.” A jelenleg ismert adatok szerint első, *Miért van így?* című verse 1854-ből származik, első publikált verse pedig a kötetben is említett *Három rózsabimbó*, amely 1857-ben jelent meg Vahot Imre lapjában, a *Napkeletben*. Első publikált elbeszélése, *A huszár boszúja* a *Pesti Naplóban* jelent meg 1850-ben. Ez azt jelenti, hogy Szendrey Júlia versírói tevékenységéről sem a leánykorából, sem az első házassága idejéről fennmaradt írásai nem tanúskodnak, kéziratok alapján csak jóval később, az 1850-es évek közepétől kezdett el ebben a műfajban alkotni. Elbeszélései szintén a Petőfi halálát követő időszakból származnak. Az új kiadás pontatlan megfogalmazása azért zavaró, mert akaratlanul is feleleveníti azt a közhelyet, amely szerint Szendrey Júlia versei „vérszegény Petőfi-utánpótlások”, amelyek házasságuk ideje alatt születtek. Herczeg Ferenc Szendrey Júliáról szóló drámájában 1849-ben hangzik el ez a mondat, melyet máig szokás

kritika nélkül ismételtetni.¹ Egy új kiadásnak mindenképp kerülnie kellene az egyes szövegtípusok keletkezésének időpontjára vonatkozó tárgyi tévedést.

A naplókiadás címében („Naponként árvább”. Szendrey Júlia naplója) két paradoxon rejlik. Az idézet ugyanis nem a naplószövegekből, hanem Szendrey Júlia *Sötét óra* címmel megjelent verséből származik, erre azonban a kötet nem tesz utalást. A cím második felének önellentmondása látszólag apróság: egyes számban beszél Szendrey Júlia naplójáról, reflektálatlanul hagyva azt a tényt, hogy nem egy, hanem több naplóról van szó. Minden eddigi naplókiadás ezt a formát használta a többes számú „napló” helyett, így a sajtó alá rendezők ehhez a hagyományhoz csatlakoztak. Ezáltal figyelmen kívül hagyták annak jelentőségét, hogy a „Szendrey Júlia naplója” kifejezés számukra nem ugyanazt a szövegcsoporthoz jelenti, mint a korábbi kiadóknak, akik a Jókai által az *Életképekben* eggyé szerkesztett leánykori és a koltói napló egyes részeit adták ki hasonló cím alatt, esetenként kibővítve a győri Hazánkban megjelent részekkel.² Természetesen ez a probléma Mikes Lajos 1930-as kiadásánál is megjelenik, de ő a „Szendrey Júlia ismeretlen naplója” kifejezéssel némileg elkülöníti saját szövegkiadását a korábbiaktól. Egy mai naplókiadásnak azonban – akkor is, ha nem kritikai kiadásról van szó – érdemes érzékenyen kezelni a korábbi kiadások és szövegváltozatok problémáját, mivel éppen ezek világítanak rá a filológiai vonatkozásoknak az értelmezést is aktívan befolyásoló erejére. Az első naplókiadó, Jókai Mór ugyanis *Petőfiné naplója* címen publikálta a leánykori és a koltói napló egyes részeit 1847-ben, és egy olyan narratíva kereteibe szorítva reklámozta őket, amely csak a költői szerelem kontextusában tette értelmezhetővé a naplófeljegyzéseket. Mivel szövegkiadói szempontból erre azóta sem született érdemleges, újító reflexió, egy friss naplókiadás egyik fontos feladata az lehetett volna, hogy végre megteremtse annak lehetőségét, hogy Szendrey Júlia ezen korai feljegyzéseit ne a Petőfihez fűződő kapcsolat relációjában szemléljük, hanem attól függetlenül is érdekes, új szempontú elemzésekre váró naplószövegekként. A sajtó alá rendezők azonban meglepő módon úgy terelgetik az egyes naplók elé mottóként beszúrt, kiemelt idézetekkel az olvasó figyelmét, hogy az ugyanúgy a Petőfi-szerelem felé forduljon, mint a korábbi (főként Mikes előtti) kiadások esetében. Ez főként a leánykori naplót bevezető idézetnél feltűnő: „úgy szeretem kedvesemet, Sándoromat, hogy még a gondolatot is szeretem, melyet vele

¹ Herczeg Ferenc épp a saját műveiről beszélő Júlia szájába adja ezt a minősítést: HERCZEG Ferenc, *Szendrey Júlia* = HERCZEG Ferenc *Munkái*, XL., Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1925, 70.

² Az *Életképekben* megjelent szöveg újraközlései: *Petőfiné naplójából*, Magyarország és a Nagyvilág 1868/38., 453–456.; SZENDREY Júlia *Naplója* = RÓNA Béla, *Petőfi és Juliskája. Naplók, levelek*, Magyar Nők Lapja, Budapest, 1894, 23–72.; SZENDREY Júlia *Naplója* = PETŐFINÉ SZENDREY Júlia *Naplója és levelei Térey Marihoz*, JÓKAI Mór előszavával, Lampel Róbert, Budapest, 1898, 5–30. Ez utóbbi újrakiadása: PETŐFINÉ SZENDREY Júlia *Naplója és levelei Térey Marihoz*, JÓKAI Mór előszavával, Lampel Róbert, Budapest, 1946, 5–30. Havas Adolf és Bihari Mór újraközlései mind az *Életképekben*, mind a *Hazánk* című folyóiratban megjelent szöveget (*Napló és Naplótöredék* címen): SZENDREY Júlia *Naplója és levelei* = PETŐFI Sándor *Vegyes Művei*, bev. JÓKAI Mór, jegyz. HAVAS Adolf, Athenaeum R. T., Budapest, 1896, 267–296.; 297–304.; PETŐFINÉ SZENDREY Júlia *Költményei és naplói*; PETŐFINÉ SZENDREY Júlia *Eredeti elbeszélései*, összegyűjt., bev., jegyz. BIHARI Mór, Kunossy, Szilágyi és társa, Budapest, 1909, 95–126.; 127–135. Mikes Lajos 1930-as szövegkiadása az első, amely nem az *Életképek* és a *Hazánk* közlésén, hanem az eredeti kéziratokon alapul.

közölhetek.” Kétségtelen, hogy az ilyen kiemelések figyelemfelkeltők, ezáltal érdekesebbé és olvashatóbbá tehetik az egész kötetet a nagyközönség számára, de ugyanakkor eleve be is szűkítik az értelmezési lehetőségeket.

A könyvhöz tartozik egy *Előszó* is, amely klasszikus összefoglalást ad Szendrey Júlia és egyes családtagjainak életéről. Ennek fő pozitívuma, hogy utal a kortársak (Vachott Sándorné Csapó Mária, Lauka Gusztáv, Vadai Berta stb.) későbbi visszaemlékezései mentén alakuló Szendrey Júlia-kép formálódására, amely megalapozta negatív megítélését és számos elemmel hozzájárult az alakjával foglalkozó 20. századi szerzők írásait meghatározó szempontokhoz is. Ugyanakkor az élete eseménytörténetét követő leírás folytatja azt a pszichologizáló narratívát, amely oly jellemző a Szendrey Júliáról író 20. századi szerzőkre is: „Bár Szendrey Júlia nagyot hibázott azzal, hogy a gyászév letelte előtt tíz nappal férjhez ment, ennél sokkal nagyobb hibája volt naivitása [...]”, „Mentségére szóljon, hogy mindössze huszonegy éves volt [...]”. (13.) Ez a retorika nincs összhangban azzal a mondattal, amely a könyv külső borítóján azt hirdeti: „A mai olvasó – érzelmileg kevésbé érintve – objektívebben ítélheti meg a motivációkat.” Ennek értelmében ugyanis nincs szükség arra, hogy a mai olvasó hibákat és mentségeket keressen. Ehelyett a megítélés és felmentés szokásos gesztusainak levetkőzése lehetne a leginkább gyümölcsöző megközelítés.

A kötet végén gazdag képanyag található illusztrációként. Ezek közül a korabeli fotók a legérdekesebbek, amelyek mellett a családtagok életének rövid, összefoglaló leírásai találhatóak. Szendrey Ignác, Horvát Árpád, Gyulai Pál, Szendrey Mária, Petőfi István és Zoltán mellett Szendrey Júlia második házasságából származó gyermekeinek néhány leszármazottjáról is közöl képeket és információkat. Emellett Szendrey Júlia kulturális emlékezetével kapcsolatban szülőházának mai állapotáról, a falán található két emléktábláról, valamint az előtte található mellszoborról is talál képeket az olvasó. Nem maradnak ki a Fiumei úti sírkertben található családi (a Petőfi és a Gyulai család) síremlékéről készült fotók sem. Míg a fentebb említett két témakör (korabeli fotók a családtagokról, a kulturális emlékezet köztéri megnyilvánulásai) logikus koncepció mentén szervezi a képanyagot, a 249. oldalon található Szendrey Júlia-kéziratot (nyilatkozata Petőfi Sándor haláláról, amelyet 1850 júliusában, közvetlenül második házasságkötése előtt adott ki az egyház kívánságára) ábrázoló fotó a második tematikai egységet szétvágva került a képek közé. Noha a már eddig is többször publikált kézirat szövege érdekes és fontos, a többi kép tematikájához nem illeszkedik. Akkor nyerne értelmet ebben a kontextusban, ha több más egykorú Szendrey Júlia-kézirat másolatával, egy külön tematikai blokkot képezve kerülne a fényképek közé.

Az új naplókiadás tanulsága a Szendrey Júlia alakját körbeszövő, korábbi narratívák magnetikus ereje, amely megdöbbentő módon hat még napjainkban is. Hiába szeretett volna a kötet megszabadulni ezektől, nem sikerült – többféle hagyomány retorikai elemeit élteti tovább: a Szendrey Júliát hibáztató, majd felmentő szólamokat, a szépírói és költői tevékenységének periódusait korábbra csúsztató tévedést, valamint azt a Jókaitól örökölt, mottókban megnyilatkozó reklámfogást is, amely a Petőfi-szerlelem keretei közül nem kívánja kiemelni a naplószövegek értelmezését. Ennek mentén

tisztázatlan marad annak jelentősége is, hogy a most kiadott, „Szendrey Júlia naplója” címet viselő szöveg sem terjedelmében, sem szövegváltozatában nem azonos a korábban hasonló címen megjelent naplórészletekkel. Ily módon töretlenül folytatódik az a kiadói gyakorlat, amely Szendrey Júlia naplói esetében teljes mértékben reflektálatlanul hagyta a filológiai problémáknak a szövegek értelmezésében játszott szerepét. Annak ellenére, hogy az új kiadás eredeti szándékai szerint a köztudatban rögzült Szendrey Júlia-kép újragondolására törekedett.

(*Editio Princeps, Budapest, 2015.*)